

بررسی میزان آشنایی و بهره‌گیری دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج از کتابخانه‌های آن واحد

دکتر شکوه تفرشی^۱

سولماز دروگر کلخوران^۲

چکیده

کتابخانه‌های دانشگاهی و دانشکده‌ای از مهمترین مراکز اطلاع‌رسانی و اشاعه دانش هستند و محلی است که دانشجویان و پژوهشگران برای تهیه منابع اطلاعاتی مورد نیاز خود به آن مراجعه می‌کنند. آشنایی با شیوه بهره‌گیری از کتابخانه و دیگر وسایل تحقیق، جایگاه ویژه‌ای در آموزش دانشجویان دارد. میزان استفاده از کتابخانه بستگی به آشنایی هر دانشجو با کتابخانه و نیاز اطلاعاتی او دارد. این پژوهش به بررسی عوامل موثر در شیوه‌های استفاده و بهره‌گیری از کتابخانه می‌پردازد. روش مورد استفاده در این پژوهش، روش پیمایشی می‌باشد و جامعه مورد بررسی در این پژوهش دانشجویان عضو کتابخانه‌های دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج است که تعداد آنها ۲۰۰۰۰ نفر بوده و به علت زیاد بودن دانشجویان و پراکندگی آنها و عدم دسترسی به همه آنها از آزمون کرنباخ آلفا استفاده کرده و ۴۰۰ پرسشنامه بین دانشجویان توزیع شد که فقط ۳۶۹ عدد از پرسشنامه‌ها تکمیل و برگشت داده شد. ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه بوده و در قالب ۱۷ پرسش بسته و ۲ پرسش بازتهیه و تنظیم شده است. نتیجه حاصل از این پژوهش نشان می‌دهد میزان مراجعه دانشجویان با میزان آشنایی آنان با کتابخانه، همبستگی معنی‌داری نشان نمی‌دهد ($R = ۰/۰۵۴$) یعنی اینکه هیچگونه رابطه‌ای بین میزان آشنایی و میزان مراجعه دیده نشده و در این خصوص فرضیه رد شده است. بین میزان آشنایی و میزان استفاده ($R = ۰/۰۵۰۷$) و میزان انتظار ($R = ۰/۶۱۵$) همبستگی معنی‌داری وجود دارد. ۶۳/۱ درصد از دانشجویان در کتابخانه دانشگاه عضویت دارند، ۷۱/۸ درصد دلیل دانشجویان برای مراجعه به کتابخانه، مطالعه درسی است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که ۵۸ درصد، سبک آموزش استادان را دلیل عدم مراجعه دانشجویان به کتابخانه می‌دانند. ۶۱/۸ درصد نیز از رایانه به عنوان ابزارهای جستجو استفاده کردند. یافته‌های پژوهش نشان داد حدود ۵۷ درصد پاسخگویان عدم کفایت و روز آمد نبودن منابع را علت مراجعه نکردن خود بیان کردند. ۷۵/۳ درصد از افراد حجم نمونه اظهار داشتند که برای بهره‌گیری از منابع نیاز به آموزش دارند. بنا به یافته‌های پژوهشی، و حدود ۴۹ درصد از دانشجویان خود را فاقد توانایی در استفاده صحیح از منابع می‌دانند، عدم برنامه‌ریزی آموزشی مناسب از طرف کتابخانه مهمترین دلیل برای این درصد، شناخته شده است. و در پایان پژوهش، بر اساس یافته‌ها، پیشنهاداتی برای حال و آینده ارائه شده است.

کلیدواژه‌ها: دانشجویان، آشنایی با کتابخانه، بهره‌گیری، کتابخانه دانشگاهی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج

^۱ دکتری کتابداری و اطلاع‌رسانی و عضو هیأت علمی گروه کتابداری دانشکده علوم انسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال

^۲ کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشکده علوم انسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال Solmaz_drg@yahoo.com

مقدمه

کتابخانه‌های دانشگاهی از جمله مراکزی هستند که نقش و اهمیت زیادی در افزایش توان اطلاعاتی و دانش دانشجویان و اعضای هیات علمی دانشگاهها دارند « کتابخانه‌ها از نشانه‌های بارز بالندگی فرهنگ و تمدن و مایه گسترش دانش و قوام آیین نامه‌ها و استحکام باور ملت‌هاست» (سلطانی، ۱۳۷۲).

ضروری است که هر کتابخانه دانشگاهی به عنوان نظام پیوند دهنده کتابخانه‌های دانشکده‌ای توسعه یابد و خدمات اطلاع رسانی، مرجع و خدمات کتابشناختی، اشاعه اطلاعات گزیده و خدمات آگاهی رسانی مستمر را فراهم آورد. این کتابخانه موظف است جهت اشتراک منابع با دیگر کتابخانه‌های دانشگاهی منطقه و سایر کتابخانه‌های وابسته به موسسات آموزش عالی و پژوهشی روابطی برقرار کند. « اولین وظیفه‌ای که هر کتابخانه نسبت به مراجعه کننده خود به عهده دارد، استفاده از روشهای مختلفی است که بتواند سازمان کتابخانه و خدمات ارائه شده را به سهولت به استفاده کننده آن کتابخانه معرفی کند. در تهیه ابزار آشنایی با کتابخانه، بیش از هر چیز، باید تلاش در ارائه شرایطی باشد که برای استفاده کننده از کتابخانه دورنمایی خوشایند، دوستانه و ثمر بخش تصویر شود» (بنی اقبال، ۱۳۷۷)، بنابراین بر عهده کتابخانه‌های دانشگاهی است که تواناییهای استفاده از این امکانات را به اطلاع مراجعین برساند و گرنه بالندگی کتابخانه رو به ضعف نهاده و مسلماً کاهش کیفی آموزش و پژوهش در دانشگاه را در پی خواهد داشت. کتابخانه از آن جهت حائز اهمیت است که گنجینه‌ای است از دانشهای گوناگون و مکانی است برای انجام تحقیقات که محققین در آن به مطالعات علمی و بررسی دانش موجود می‌پردازند. کتابخانه قلب دانشگاه است و در نشر و ترویج علوم نیز نقش بزرگی ایفا می‌کند.

میزان توسعه و پیشرفت کتابخانه‌های دانشگاهی در هر کشور بستگی به امکانات و شرایط خاص آن کشور دارد. با وجود این از معیارهای معتبر جهانی می‌توان به عنوان وسیله‌ای برای ارزیابی مجموعه، نیروی انسانی، سازمان و مدیریت، سازماندهی منابع، خدمات اطلاعاتی، ساختمان و تجهیزات و بودجه کتابخانه‌ها بهره‌گرفت و آنها را بررسی کرد.

مشکل استفاده از کتابخانه از دیر باز در بین همگان خصوصاً دانشجویان مشهود بوده است و به نظر می‌رسد که تعداد زیادی از دانشجویان با نحوه استفاده از کتابخانه و منبع آن آشنا نیستند و نمی‌توانند نیاز اطلاعاتی خود را برطرف کنند. در این رساله سعی شده که میزان آشنایی دانشجویان با بخش استفاده از کتابخانه را بررسی و راهکارهایی برای ارتقاء توانمندی هایشان بر استفاده کارآمد و موثر از کتابخانه ارائه شود.

بیان مسأله

کتابخانه به عنوان انتقال دهنده میراث فرهنگی گذشتگان، از نسل‌های قبل به نسل‌های آینده می‌باشد و به وضوح مشخص است آنجا مکانی است که بشر بسوی تعالی سوق داده می‌شود.

در کشور ما، دانشگاه آزاد اسلامی به عنوان یکی از نهادهای آموزشی و با دارا بودن کتابخانه‌های موضوعی متناسب با نیاز دانشجویان نقش بسزایی در تکمیل آموزش دانشجویان ایفا می‌کند.

امروزه پس از گذشت ۲۳ سال از تاسیس دانشگاه آزاد اسلامی و تبدیل آن به یکی از بزرگترین نهادهای آموزش عالی کشور، نقش کتابخانه‌های این دانشگاه در افزایش سطح آگاهی و دانش دانشجویان، بسیار مهم است. جوامع پیشرفته می‌دانند که کتابخانه کلید تحقیق است و پژوهش بدون کتابخانه و مراکز اطلاع رسانی میسر نمی‌باشد. در واقع دانشگاه یعنی کتابخانه و بدون آن، دانشگاه معنایی ندارد. این پژوهش درصدد تعیین میزان آشنایی مهارت و بهره‌گیری دانشجویان از کتابخانه‌های دانشگاه آزاد اسلامی (واحد کرج) است، تا به این ترتیب، نوع و سطح آموزش مورد نیاز برای بهره‌گیری مناسب از کتابخانه برای دانشجویان را پیشنهاد نماید. نقش کتابخانه‌های دانشگاه‌ها شاید قبلاً به صورت مستقل فعلی مطرح نبود ولی درحال حاضر این نهاد وجهه آموزشی و پژوهشی به خود گرفته است.

کتابخانه، مرکزی است که اغلب دانشجویان برای نیازهای اطلاعاتی خویش به آن مراجعه می‌کنند. دانشجو در روزهای اولیه ورود به دانشگاه ممکن است زیاد با کتابخانه آشنا نبوده و به آن نیاز نداشته باشد ولی به مرور زمان، نیاز او به کتابخانه بیشتر شده و گرایش او به سمت

۲. دلایل مراجعه دانشجویان به کتابخانه های دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج چیست؟
۳. ابزارهای جستجوی اطلاعات مورد نیاز برای یافتن منابع و اطلاعات مورد نظر چیست؟
۴. آیا دانشجویان واحد با فعالیت ها و بخش های مختلف کتابخانه آشنایی دارند؟
۵. آیا کتابخانه های دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج جوابگوی نیاز دانشجویان می باشد؟
۶. علاقه کتابداران این واحد در ارائه خدمات دانشجویان چه میزان است؟
۷. دلایل عدم آشنایی دانشجویان با کتابخانه چیست؟
۸. آیا آموزش در استفاده از کتابخانه اهمیت دارد؟
۹. آیا دانشجویان در واحد خودشان آموزشی در زمینه بهره گیری از کتابخانه دیده اند؟

فرضیه پژوهش

میزان بهره گیری از منابع با آشنایی دانشجویان با روش های بازیابی مرتبط است

روش گردآوری داده ها

روش مورد استفاده در این پژوهش، روش پیمایشی توصیفی می باشد که به بررسی میزان آشنایی و بهره گیری دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج از کتابخانه های آن واحد پرداخته و سعی شده است که با بررسی دقیق جامعه پژوهش از اعمال نظر شخصی و پیش داوری جلوگیری به اعمال آورده شود.

برای جمع آوری اطلاعات از کتابها، مقالات، نشریات، پایگاههای اطلاعاتی نظیر Ebsco, Esnijs, Eric, Ciao, که از واژه های کلیدی کتابدار، دانشجو، کتابخانه دانشگاهی، رفتارهای اطلاعاتی، رضایتمندی و ... استفاده شد.

پیشینه های پژوهش در ایران

با توجه به نقش مهم کتابخانه در عصر حاضر، ضروری است تا بهره گیری از منابع و خدمات آن بطور کامل انجام پذیرد

پور احمد (۱۳۷۵) در پایان نامه خود با عنوان « بررسی میزان آشنایی دانشجویان از منابع اطلاعاتی کتابخانه ای دانشگاه امام حسین در سال ۱۳۷۴-۷۵ »

کتابخانه شکل می گیرد. حال مسئله مهم این است که آیا ارائه آموزش استفاده از کتابخانه در میزان بهره گیری آنان از کتابخانه تأثیری دارد؟

کتابداران امروزه همواره از مثلث (دانشجو، استاد، کتابخانه) صحبت می کنند و این جریان به صورت یک حرکت پویا در سطح جامعه خصوصاً در کشورهای توسعه یافته قابل مشاهده است. این پژوهش می کوشد تا میزان آشنایی و بهره گیری دانشجویان دانشگاه مذکور را از کتابخانه های این دانشگاه مطالعه کند و میزان شناخت و توانایی آنها را در بهره گیری از خدمات و منابع کتابخانه بررسی کند تا به این ترتیب بتواند نقایص را یافته و مشکلات دانشجویان را در استفاده از کتابخانه مشخص نموده و در جهت رفع آن راه حل هایی را پیشنهاد نماید.

اهمیت پژوهش

هدف اصلی از آنجا که دانشگاه آزاد اسلامی مانند سایر دانشگاهها به عنوان یک مرکز آموزشی فعالیت می کند لازم است وضعیت استفاده دانشجویان از منابع اطلاعاتی را در این نهاد آموزشی نیز بررسی کنیم. با نتایج حاصل از پژوهش می توان دریافت که وضعیت کتابخانه ها از نظر ارائه خدمات به این گروه از دانشجویان به چه شکل است و در صورت نیاز آموزشهای مورد لزوم جهت بهره گیری بیشتر از منابع کتابخانه ها را به دانشجویان داد.

اهداف پژوهش

اهداف اصلی

بررسی میزان آشنایی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج با کتابخانه و همچنین تعیین و شناسایی میزان آشنایی این دانشجویان با انواع خدمات و بهره گیری از کتابخانه این واحد است.

اهداف ویژه این پژوهش عبارتند از :

۱. بررسی میزان آشنایی و آگاهی دانشجویان با بخشهای مختلف کتابخانه و روشهای بازیابی و بهره گیری اطلاعات.
۲. بررسی موانع موجود در افزایش میزان استفاده دانشجویان از کتابخانه.

پرسشهای اساسی

۱. چند درصد از دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج عضو کتابخانه دانشگاه خود می باشند؟

« نتایج حاصل این بود که ۹۲/۱ درصد از افراد مورد مطالعه احساس نیاز به کمک داشته‌اند و از بین آنها ۷۶/۲ درصد از کسی کمک گرفته‌اند در حالیکه از بین مراحل انجام یک تحقیق بیش از همه در مرحله یافتن اطلاعات مرتبط به کمک نیاز داشتند. نتایج همچنین نشان داد که دانشجویان کمترین کمک را از کتابدار درخواست نموده‌اند و علت آن را عدم توانایی کتابدار در کمک کردن دانسته‌اند. براساس یافته‌های حاصل از این بررسی می‌توان عدم آشنایی کافی دانشجویان با توانایی و تخصص کتابدار را، به عنوان مهمترین مانع بر سر راه کمک‌یابی دانشجویان از کتابدار دانست.»

اسدی (۱۳۸۵) در پایان نامه خود با عنوان « بررسی میزان آشنایی و بهره‌گیری دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال از کتابخانه» به این نتایج رسیده است:

« تصور می‌شود اکثر دانشجویان با نحوه استفاده از کتابخانه و منابع آن آشنا نیستند که باعث عدم بهره‌گیری مطلوب آنها از کتابخانه می‌شود. نتایج نشان داد که دانشجویان با فعالیتهای و بخش‌های مختلف کتابخانه دانشکده خود آشنایی ندارند و بیشترین دلیل آنها برای مراجعه به کتابخانه، مطالعه درسی است، همچنین کتابداران نقش بسیار مهمی در آموزش دانشجویان ایفا می‌کنند و آموزش در زمینه شیوه بهره‌گیری از کتابخانه، با همکاری کتابداران و استادان، نتایج چشمگیری را به همراه خواهد داشت. فقدان منابع کافی در کتابخانه‌ها، بیشترین سهم را در عدم مراجعه دانشجویان به کتابخانه‌ها دارد.»

« نتایج نشان داد که اکثر دانشجویان با خدمات امانت بین کتابخانه‌ای آشنا نبوده و بیشترین درصد مراجعین در مقطع کارشناسی هستند و اکثریت آنها را دانشجویان رشته‌های فنی و مهندسی و علوم پایه تشکیل می‌دهند، اکثر کتابخانه‌ها فاقد کتابدار متخصص و کادر قوی می‌باشند و ارایه خدمات توسط کادر وظیفه صورت می‌گیرد. مقررات امانت مورد قبول اکثریت دانشجویان می‌باشد، فضای کافی جهت مطالعه در دانشکده‌ها بسیار کم است، بخش مرجع و بخش نگهداری پایان‌نامه‌ها و گزارش‌های علمی وجود ندارد و در اکثر کتابخانه‌ها رایانه وجود ندارد.»

هدف خود را از تحقیق، بررسی نظرات دانشجویان درباره دلایل و چگونگی استفاده از منابع کتابخانه‌ای و دستیابی به نقاط قوت و ضعف کتابخانه‌های دانشگاه امام حسین و نحوه ارائه خدمات این کتابخانه‌ها بیان دارد.

صمدی (۱۳۷۵) در پایان نامه خود با عنوان « بررسی میزان آشنایی دانشجویان کارشناسی ارشد و دکترای علوم پایه تبریز با منابع مرجع تخصصی» به این نتایج رسیده است:

« منابع مرجع به دلیل عدم احراز جایگاه خویش، کمتر مورد استفاده و شناخت دانشجویان است. چون آنها قبل از رجوع به منابع مرجع، در کتابها و مجلات به جستجوی مطلب مورد نظر خویش می‌پردازند. اکثر آنها موافق لزوم شناساندن علمی و تئوری منابع تخصصی و غیر تخصصی بودند.»

مجیری خوزانی (۱۳۸۰) در پایان نامه خود با عنوان « بررسی میزان آشنایی و استفاده دانشجویان دانشگاه فردوسی از منابع مرجع و عوامل موثر بر آن» به این نتایج رسیده است:

« میزان آشنایی دانشجویان از منابع مرجع ۴۰/۶ درصد است. میزان استفاده دانشجویان این دانشگاه از منابع مرجع ۴۳ درصد است. میزان آشنایی و نیز میزان استفاده دانشجویان از منابع مرجع ردیف اول بیشتر از منابع ردیف دوم است. میزان آشنایی و استفاده دانشجویان رشته‌های علوم انسانی- اجتماعی از منابع مرجع بیشتر از دانشجویان رشته‌های علمی- کاربردی است. بین دانشجویان مقاطع تحصیلات تکمیلی و دانشجویان دوره‌های کارشناسی تفاوتی در میزان آشنایی و استفاده از منابع مرجع وجود ندارد و دانشجویان معرفی منابع بوسیله استادان را موثرترین روش برای آشنایی با منابع مرجع و نیز استفاده از این منابع می‌دانند و همچنین عواملی نظیر: کمبود و قدیمی بودن منابع مرجع، عدم راهنمایی دانشجویان توسط کتابداران، ساعات محدود استفاده از بخش مرجع، کمبود فضا و نیز امکانات رایانه‌ای در بازیابی اطلاعات در بخش مرجع، را دلایلی اساسی در کاهش استفاده دانشجویان از منابع مرجع معرفی کرد.»

معمدی (۱۳۸۲) در پایان نامه خود با عنوان « میزان کمک‌یابی دانشجویان دانشگاه شیراز از کتابدار در انجام تحقیقات کتابخانه‌ای» به این نتایج رسیده است:

علوم انسانی در دانشگاه بوینس آیرس» به نتایج زیر رسیده است:

متخصصان هر دو گروه، از هر دو نوع منابع رسمی و غیر رسمی در فرایند تحقیق بهره می‌برند، اما در نحوه بکارگیری منابع رسمی و غیر رسمی آنان تفاوت وجود دارد. متخصصان علوم انسانی ترجیح می‌دادند تا ابتدا مجله‌ها را مورد بررسی قرار داده و سپس در صورت لزوم با همکاران خود به مشورت بپردازند، در صورتی که متخصصان علوم اجتماعی مشورت با همکاران خود را به بررسی مجله‌ها ترجیح می‌دادند. درصد نوع منابع مورد استفاده از سوی هر دو گروه متفاوت بود:

۴۳/۱ درصد از متخصصان علوم انسانی، مطالعه کتابها را به مجلات ترجیح می‌دادند، ۲۳ درصد طرفدار مجله‌ها بودند و ۳۳/۹ درصد هر دو منبع را ترجیح می‌دادند. در میان متخصصان علوم اجتماعی، ۳۱/۴ درصد طرفدار کتابها، ۴۰/۵ درصد طرفدار مجله‌ها و ۸۲/۲ درصد طرفدار هر دو منبع بودند. این تحقیق نشان داد که منابعی که متخصصان علوم اجتماعی مورد استفاده قرار می‌دهند از منابع مورد استفاده متخصصان علوم انسانی از قدمت کمتری برخوردار است.

فرانسیس (۲۰۰۵) در مقاله خود با عنوان « رفتار اطلاع‌یابی هیأت علمی علوم اجتماعی در دانشگاه وست ایندیز» به نتایج زیر رسیده است:

« نتایج نشان داد که ۸۴/۶ درصد از اعضای هیأت علمی از کتاب‌های درسی، ۵۳/۸ درصد از مجلات تخصصی و ۴۲/۳ درصد نیز از تک‌نگاشت‌ها در فرایند تحقیق بهره می‌برند. همچنین پایگاه‌های اطلاعاتی اسکوپ و امرالد هر کدام با ۱۹/۵ درصد، بیشترین مراجعه اعضای هیأت علمی را به خود اختصاص داد. این اعضا، منابع اصلی دسترسی به اطلاعات روزآمد را شماره‌های جاری مجلات و جستجو در پایگاه‌های اطلاعاتی عنوان کردند.»

پیشینه‌های پژوهش در خارج از ایران:

در سال ۲۰۰۰ « بررسی در مورد استفاده دانشجویان از کتابخانه دانشگاه میدگوری نیجریه» توسط آمیکا انجام گرفت که اطلاعات بدست آمده از دانشجویان، به تعیین موارد زیر منجر شد:

زمان صرف شده توسط دانشجو برای استفاده از خدمات و جستجو در کتابخانه، موضوعات مورد علاقه دانشجویان، دلایل عجز و ناتوانی آنها را در استفاده از کتابخانه. و در آخر پیشنهاد شد تا دوره‌های آموزشی روش استفاده از کتابخانه برای دانشجویان ارائه شود.

- کولن (۲۰۰۱) مباحثی روی بررسی‌های رضایتمندی استفاده‌کننده (دانشجو) انجام داد. این مقاله رابطه میان کیفیت خدمت و رضایتمندی استفاده‌کننده را بررسی می‌کند و نیز درباره فاصله میان توقعات استفاده‌کنندگان و ادراک مدیران بحث می‌کند. نتایج نشان داد فاصله چشمگیری میان توقعات استفاده‌کننده و خدمات کتابخانه وجود دارد.

استفاده‌کنندگان از کیفیت مجموعه‌ها و دسترسی به آنها، فراهم کردن مکان مطالعه، خدمات و تجهیزات و برخورد کتابداران راضی نبودند. یافته‌ها بیانگر این مطلب بود که میان توقعات استفاده‌کنندگان و درک کتابداران از آنها فاصله وجود دارد و نیز نگرش کتابداران به اهداف، همیشه مطابق نیاز استفاده‌کنندگان نبوده است و این دو شکاف موجب نارضایتی استفاده‌کنندگان شده بود.

توماس مک فارلند (۲۰۰۳) در تحقیق « ارزیابی دانشجویان دانشگاه نوا از خدمات کتابخانه ای » به نتایج زیر رسیده است:

۱. ۷۳/۲ درصد پاسخگویان بیان نموده اند که از خدمات کتابخانه مرکزی دانشگاه استفاده کرده اند.

۲. ۷۳/۱ درصد پاسخگویان اظهار داشتند که کتابخانه‌های دانشگاهی نوا برای آموزش و پژوهش کافی است.

۳. ۴۶/۷ درصد پاسخگویان عنوان کرده اند که آنها آموزش کتابخانه را در راهنمایی جهت خدمات دریافت نموده اند.

سوسانارومانوس (۲۰۰۴) در پژوهشی با عنوان « ارزیابی رفتار اطلاع‌یابی متخصصان علوم اجتماعی و

یافته های پژوهشی

جدول ۱. توزیع فراوانی عضویت افراد حجم نمونه در کتابخانه به تفکیک جنسیت

جمع	خیر	بلی	فراوانی و درصد فراوانی	جنسیت
144	71	73	تعداد	مرد
100.0	49.3	50.7	درصد	
225	65	160	تعداد	زن
100.0	28.9	71.1	درصد	
369	136	233	تعداد	جمع
100.0	36.9	63.1	درصد	
$X^2=15.72$		Df=1	A = /۰۵	

حجم نمونه در کتابخانه عضویت داشته اند که جهت گیری آن برای دانشجویان زن بیشتر از مرد بوده است. آزمون χ^2 انجام شده نیز ثابت می کند که زنان به طور معنی داری نسبت به مردان در عضویت کتابخانه شرکت داشته اند. چرا که مقدار χ^2 ($\chi^2=15/72$) با درجه آزادی یک ($d.f=1$) در سطح آلفای ۰/۰۵ معنی دار است.

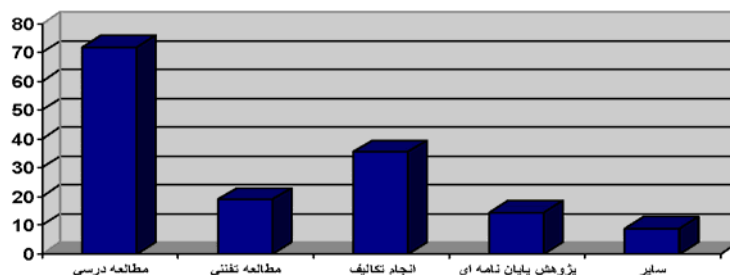
چنانچه ملاحظه می شود ۶۳/۱ درصد از افراد حجم نمونه در کتابخانه دانشگاه عضویت داشته اند و در مقابل ۳۶/۹ درصد عضو کتابخانه نبوده اند. در بررسی جنسیت نیز مشخص می شود حدود ۵۰ درصد مردان در عضویت کتابخانه بوده اند در مقابل این آمار برای زنان حدود ۷۱/۱ درصد بوده است. بنابراین در پاسخ به پرسش اساسی پژوهش باید گفت اکثر دانشجویان

جدول ۲. توزیع فراوانی اولویت و دلایل مراجعه کنندگان به کتابخانه های دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج

درصد	فراوانی	دلایل مراجعه به کتابخانه
71.8	265	مطالعه درسی
19.0	70	مطالعه تفننی
35.5	131	انجام تکالیف درسی
14.6	54	پژوهش پایان نامه ای
6.0	22	سایر
N = 369		

پژوهش های پایان نامه ای با ۵۴ مورد فراوانی و ۱۴/۶ درصد در رتبه چهارم قرار دارد. بنابراین در پاسخ به پرسش دوم پژوهش باید گفت مهمترین دلایل مراجعه دانشجویان به کتابخانه به ترتیب مطالعه درسی، انجام تکالیف و مطالعه تفننی است.

چنانچه در جدول بالا ملاحظه می شود، در اولویت اول مطالعه مطالب درسی با ۲۶۵ مورد فراوانی و ۷۱/۸ درصد قرار دارد. در رتبه دوم انجام تکالیف درس با ۱۳۱ مورد فراوانی و ۳۵/۵ درصد و در رتبه سوم مطالعه تفننی با ۷۰ مورد فراوانی و ۱۹ درصد قرار دارد، ضمن اینکه

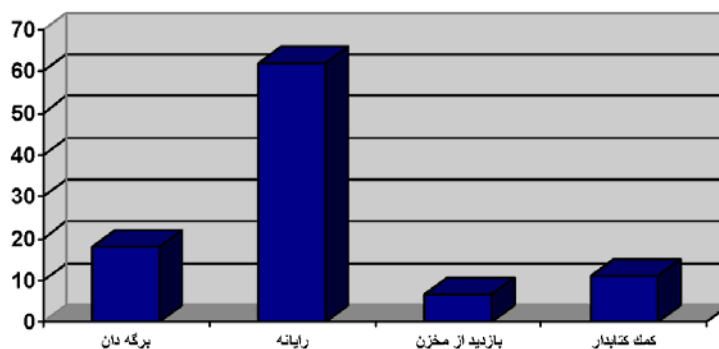
نمودار ۱. توزیع فراوانی اولویت و دلایل مراجعه کنندگان به کتابخانه های دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج

جدول ۳. توزیع فراوانی اولویت استفاده از ابزارهای جستجوی اطلاعات برای یافتن منابع

درصد	فراوانی	
17.9	66	برگه دان
61.8	228	رایانه
6.8	25	بازدید از مخزن
11.1	41	کتابدار
N = 369		

مورد فراوانی و ۱۱/۱ درصد در رتبه سوم و در نهایت بازدید از مخزن با ۲۵ مورد فراوانی و ۶/۸ درصد قرار دارد. بنابراین در پاسخ به پرسش اساسی پژوهش باید گفت رایانه، برگه دان و کمک کتابدار مهمترین ابزارهای جستجوی منابع اطلاعاتی هستند.

با توجه به نتایج جدول فوق، استفاده از رایانه با ۲۲۸ مورد فراوانی و ۶۱/۸ درصد اولویت اول ابزارهای جستجوی منابع مراجعه کنندگان به کتابخانه است. در اولویت دوم استفاده از برگه دان با ۶۲ مورد فراوانی و ۱۷/۹ درصد و در اولویت سوم کمک و راهنمایی کتابدار با ۴۱

نمودار ۲. توزیع فراوانی اولویت استفاده از ابزارهای جستجوی اطلاعات برای یافتن منابع

جدول ۴. توزیع فراوانی میزان آشنایی افراد حجم نمونه با هر یک از منابع ذکر شده

جمع	بدون پاسخ	زیاد	متوسط	اصلا	فراوانی	
369	19	48	241	61	تعداد	کتاب ها و منابع مرجع
100	5.1	13.0	65.3	16.5	درصد	
369	29	31	166	143	تعداد	مجلات علمی و تخصصی داخلی
100	7.9	8.4	45.0	38.8	درصد	
369	32	19	103	215	تعداد	مجلات علمی و تخصصی خارجی
100	8.7	5.1	27.9	58.3	درصد	
369	35	12	111	211	تعداد	پایان نامه ها
100	9.5	3.3	30.1	57.2	درصد	
369	39	40	127	163	تعداد	منابع سمعی و بصری و الکترونیکی
100	10.6	10.8	34.4	44.2	درصد	
369	11	163	159	36	تعداد	اینترنت
100	3.0	44.2	43.1	9.8	درصد	
369	31	51	165	122	تعداد	بانک ها و پایگاه های اطلاعاتی
100	8.4	13.8	44.7	33.1	درصد	

چنانچه در جدول فوق ملاحظه می‌شود، در اکثر منابع ارایه شده دانشجویان یا در حد متوسط و یا اصلاً آشنایی نداشته‌اند. بطوری که میزان آشنایی با مجلات علمی و تخصصی خارجی، پایان نامه‌ها، منابع سمعی و بصری و الکترونیکی، پایگاه‌های اطلاعاتی بسیار ناچیز و یا

به عبارتی اصلاً آشنایی برای مراجعه کنندگان وجود نداشته است و برای منابعی مثل کتاب‌ها و منابع مرجع، مجلات علمی داخلی نیز این میزان در حد متوسط و تنها میزان آشنایی دانشجویان با اینترنت تقریباً در حد زیاد بوده است.

جدول ۵. توزیع فراوانی میزان استفاده از بخشهای مختلف کتابخانه

جمع	بدون پاسخ	زیاد	متوسط	اصلا	فراوانی	
369	21	91	225	32	تعداد	کتاب مورد نیاز و مورد استفاده را پیدامی کنم
100	5.7	24.7	61.0	8.7	درصد	
369	35	20	115	199	تعداد	از پایان نامه‌ها و گزارش‌های علمی استفاده می‌کنم
100	9.5	5.4	31.2	53.9	درصد	
369	36	22	140	171	تعداد	از مجلات علمی و تخصصی داخلی استفاده می‌کنم
100	9.8	6.0	37.9	46.3	درصد	
369	40	14	97	218	تعداد	از مجلات علمی و تخصصی خارجی استفاده می‌کنم
100	10.8	3.8	26.3	59.1	درصد	
369	35	63	120	151	تعداد	از روزنامه‌ها استفاده می‌کنم
100	9.5	17.1	32.5	40.9	درصد	
369	47	22	84	216	تعداد	از تالار مرجع استفاده می‌کنم
100	12.7	6.0	22.8	58.5	درصد	
369	21	173	140	35	تعداد	از سالن مطالعه استفاده می‌کنم
100	5.7	46.9	37.9	9.5	درصد	
369	43	52	135	139	تعداد	از بانک‌ها و پایگاه‌های اطلاعاتی استفاده می‌کنم
100	11.7	14.1	36.6	37.7	درصد	
369	26	160	121	62	تعداد	از اینترنت استفاده می‌کنم
100	7.0	43.4	32.8	16.8	درصد	
369	40	33	98	198	تعداد	از مواد سمعی و بصری استفاده می‌کنم
100	10.8	8.9	26.6	53.7	درصد	

گزارش‌های علمی، مجلات تخصصی داخلی، مجلات علمی خارجی، روزنامه‌ها، تالار مرجع و مواد سمعی-بصری اصلاً استفاده نمی‌کنند.

چنانچه ملاحظه می‌شود دانشجویان از سالن مطالعه و اینترنت در حد زیاد استفاده می‌کنند و اکثر دانشجویان از سایر بخش‌ها مثل استفاده از کتاب‌های مورد نیاز در حد متوسط و از بخش‌هایی مثل استفاده از پایان نامه‌ها و

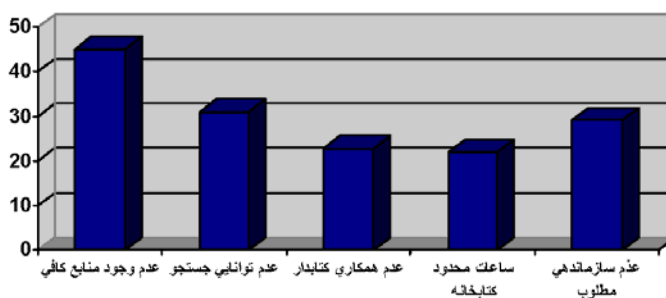
جدول ۶. توزیع فراوانی دلایل عدم بهره‌گیری مناسب از منابع از نظر دانشجویان

درصد	فراوانی	دلایل عدم بهره‌گیری دانشجویان از منابع
45.0	166	عدم وجود منابع کافی در کتابخانه
30.9	114	عدم توانایی جستجوی صحیح
22.8	84	عدم همکاری کتابدار
22.0	81	ساعات محدود کتابخانه
29.0	107	عدم سازماندهی مطلوب منابع
N=369		

مورد فراوانی و ۲۹ درصد، عدم همکاری کتابدار با ۸۴ مورد فراوانی و ۲۲/۸ درصد ساعات محدود کتابخانه با ۸۱ مورد فراوانی و ۲۲ درصد قرار داشته است. بنابراین از نظر دانشجویان عدم وجود منابع و عدم سازماندهی مطلوب مهمترین دلایل عدم بهره‌گیری مطلوب از نتایج بوده است.

چنانچه در جدول ۶ ملاحظه می‌شود، عدم وجود منابع کافی در کتابخانه با ۱۶۶ مورد فراوانی و ۴۵ درصد مهمترین دلایل عدم توفیق دانشجویان در یافتن منابع مورد نیاز خود بوده است. در رتبه بعدی عدم توانایی در جستجوی صحیح با ۱۱۴ مورد فراوانی و ۳۰/۹ درصد و در مرتبه‌های بعدی عدم سازماندهی مطلوب منابع با ۱۰۷

نمودار ۳. دلایل عدم بهره‌گیری مناسب از منابع از نظر دانشجویان

جدول ۷. توزیع فراوانی میزان علاقه کتابداران به ارائه خدمات از نظر دانشجویان به تفکیک جنسیت

جنسیت	فراوانی	اصلا	متوسط	زیاد	بدون پاسخ	جمع
مرد	تعداد	27	81	28	8	144
	درصد	18.8	56.3	19.4	5.6	100
زن	تعداد	40	138	30	17	225
	درصد	17.8	61.3	13.3	7.6	100
جمع	تعداد	67	219	58	25	369
	درصد	18.2	59.3	15.7	6.8	100

دانسته‌اند. بنابراین از نظر دانشجویان کتابداران در حد متوسطی به ارائه خدمات کتابخانه‌ای برای دانشجویان علاقه دارند.

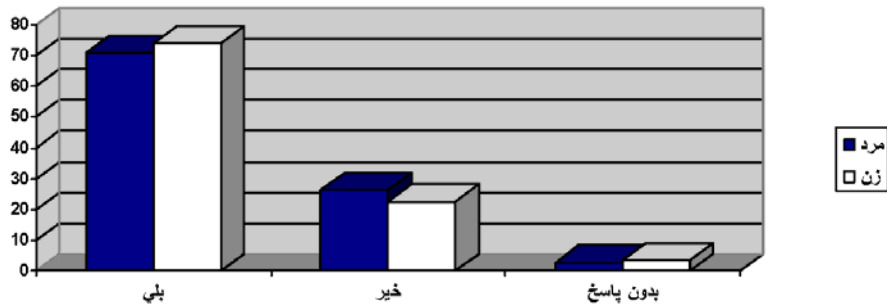
چنانچه در جدول ۷ ملاحظه می‌شود ۱۸/۲ درصد از دانشجویان اظهار داشته‌اند که کتابداران اصلاً علاقه‌ای به ارائه خدمات به دانشجویان را ندارند. ۵۹/۳ درصد این میزان را حد متوسط و ۱۵/۷ درصد آن را در حد زیاد

جدول ۸. توزیع فراوانی افراد حجم نمونه در خصوص لازم بودن آموزش برای شناساندن منابع کتابخانه

جنسیت	فراوانی	بلی	خیر	بدون پاسخ	جمع
مرد	تعداد	102	38	4	144
	درصد	70.8	26.4	2.8	100.0
زن	تعداد	166	51	8	225
	درصد	73.8	22.7	3.6	100.0
جمع	تعداد	268	89	12	369
	درصد	72.6	24.1	3.3	100.0

دانسته و در مقابل ۲۴/۱ درصد، آموزش را در این خصوص لازم نداشته‌اند.

چنانچه در جدول فوق ملاحظه می‌شود ۷۲/۶ درصد از افراد حجم نمونه آموزش برای شناساندن منابع لازم

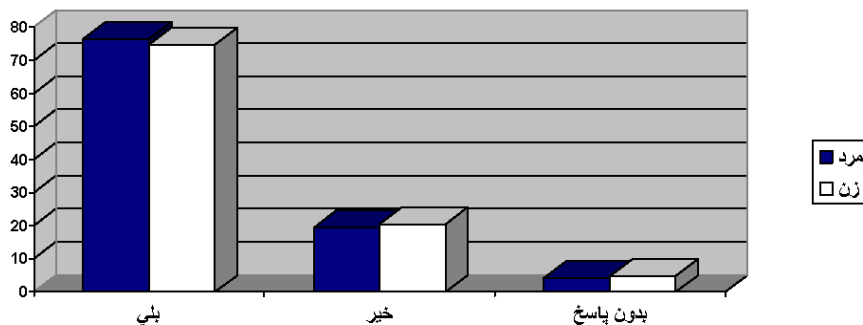
نمودار ۳. افراد حجم نمونه در خصوص لازم بودن آموزش برای شناساندن منابع کتابخانه

جدول ۹. توزیع فراوانی نظر افراد حجم نمونه در خصوص لازم بودن آموزش در زمینه بهره‌گیری از منابع

جنسیت	فراوانی	بلی	خیر	بدون پاسخ	جمع
مرد	تعداد	110	28	6	144
	درصد	76.4	19.4	4.2	100.0
زن	تعداد	168	46	11	225
	درصد	74.7	20.4	4.9	100.0
جمع	تعداد	278	74	17	369
	درصد	75.3	20.1	4.6	100.0

برای بهره‌گیری از منابع را لازم ندانسته‌اند. بنابراین در پاسخ به پرسش اساسی پژوهش می‌توان گفت آموزش برای استفاده از منابع لازم است.

چنانچه در جدول ۹ ملاحظه می‌شود، ۷۵/۳ درصد از افراد حجم نمونه اظهار داشته‌اند که برای بهره‌گیری از منابع نیاز به آموزش دارند و تنها ۲۰/۱ درصد آموزش

نمودار ۴. نظر افراد حجم نمونه در خصوص لازم بودن آموزش در زمینه بهره‌گیری از منابع

مطالعات درسی به کتابخانه‌ها رو می‌آورند. نتایج همچنان نشان داد که کتابداران، دانشجویان را دریافتن منابع و اطلاعات مورد نیاز تا حدودی راهنمایی می‌کنند. همچنین دانشجویان آموزش لازم در زمینه استفاده از کتابخانه را لازم دانسته و بهترین راه آموزش را به ترتیب مطالعه کتاب‌ها و جزوات آموزشی، واحد‌های درسی و راهنمایی کتابداران می‌دانسته‌اند.

در مقایسه نتایج تحقیقات پیشین با پژوهش با پژوهش حاضر می‌توان به این نتیجه رسید که ضعف و عدم

نتیجه‌گیری

یافته‌های بدست آمده از پژوهش نشان می‌دهد که عدم منابع کافی در کتابخانه، بروز نبودن آنها، کم بودن نسخه‌های کتاب و سبک آموزشی اساتید، بیشترین تأثیر را در عدم آشنایی، استفاده و مراجعه دانشجویان به کتابخانه دارد و چون کتابخانه‌های واحد کرج نتوانسته است نیاز دانشجویان خود را در زمینه‌های مختلف موضوعی برآورد کند، میزان مراجعه و گرایش دانشجویان به این کتابخانه‌ها کم است و دانشجویان بیشتر برای

۶. ساعات کار کتابخانه افزایش یابد، به ویژه در فاصله ظهر کتابخانه باز باشد.

منابع

اسدی، لیلا. (۱۳۸۵) « بررسی میزان آشنایی و بهره‌گیری دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال از کتابخانه». فصلنامه کتاب، ۶۵، ۳۷-۴۸.

بنی‌اقبال، ناهید. (۱۳۷۷). « بررسی وضعیت موجود کتابخانه‌های وابسته به دانشگاه تهران و ارائه پیشنهادی ایجاد شبکه اطلاعاتی میان این کتابخانه‌ها».

تهران، فصلنامه پیام کتابخانه، سال دوم، ۴.

پور احمد، علی‌اکبر. (۱۳۷۴) « بررسی میزان استفاده دانشجویان از منابع اطلاعاتی کتابخانه‌های دانشگاه امام حسین در سال ۷۵-۱۳۷۴ و دستیابی به نقاط قوت و ضعف کتابخانه‌های دانشگاه امام حسین».

پایان نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، واحد تهران مرکز.

سلطانی، پوری؛ راستین، فردین. « اصطلاحنامه کتابداری». تهران، کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، (۱۳۷۹).

صمدی، ثریا. (۱۳۷۶) « بررسی میزان آشنایی دانشجویان کارشناسی ارشد و دکترای علوم پایه دانشگاه تبریز. با منابع مرجع تخصصی». پایان نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، واحد تبریز.

مجیدی خوزانی، شهین. (۱۳۸۰) « بررسی میزان آشنایی و استفاده دانشجویان دانشگاه فردوسی از منابع مرجع و عوامل موثر بر آن ». <http://profsite.um.ac.ir/~attahi/graduatabstracts>

معتمدی، (۱۳۸۲). « میزان کمک یابی دانشجویان دانشگاه شیراز از کتابدار در انجام تحقیقات کتابخانه‌ای».

پایان نامه دانشجوی کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه شیراز

Altman, Ellen; Hernon, peter. (1998). "Service quality and customer satisfaction do matter". **American Libraries**, Vol. 20, No. 7, P. 53-55.

Cullen, Rowena. 2001. "Respective on user satisfaction surveys". **Library Trend**. Vol. 19, No. 4. P. 662-686.

همکاری کتابداران با مراجعین همچنان نقش پررنگی در عدم و آشنایی دانشجویان با کتابخانه و نحوه استفاده دارد و اینکه دانشجویان علاقه به آموزش استفاده و بهره‌گیری از کتابخانه را دارند که تا به حال تصمیم جدی و منطقی در این خصوص اخذ شده است و از نظر منابع وضعیت همچنان جوابگوی نیاز دانشجویان نمی‌باشد.

برخلاف کتابخانه‌های تحقیقات پیشین کتابخانه‌های دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج از نظر فضا بسیار مناسب و از نظر ابزارهای رایانه‌ای، پایگاهها و بانکهای اطلاعاتی غنی و به روز می‌باشند.

ارائه راهکارها و پیشنهادها

با توجه به یافته‌های پژوهش، پیشنهاد های زیر ارائه می‌شود:

۱. به منظور غنی و روز آمد کردن مجموعه کتابخانه‌ها،

سازمان و مدیریت کتابخانه‌ها با دریافت نظر مراجعان و با توجه به برنامه‌های درسی و آموزشی آنان اقدام به تهیه کتاب‌های روزآمد مورد نیاز دانشجویان کنند.

۲. کتابهایی که از طرف اساتید برای مطالعه بیشتر توسط دانشجویان توصیه می‌شود، در نسخ زیاد تهیه شود.

۳. کتابخانه‌ها دانشجویان را از منابع جدیدی که دریافت می‌کنند مطلع سازد.

۴. در بدو ورود دانشجویان به دانشگاه، دو واحد درسی آشنایی با کتابخانه به صورت پیش نیاز به دانشجویان ارائه شود تا دانشجویان در همان ترمهای ابتدای تحصیل خود، با کتابخانه آشنا شده و از منابع آن استفاده نمایند. همچنین ضمن تدریس این دروس به دانشجویان، آموزش عملی استفاده از کتابخانه هم به دانشجویان ارائه شود تا تأثیر آموزشها بیشتر شود.

۵. به کارگیری هرچه بیشتر افراد متخصص کتابداری به جای افراد غیر متخصص ضروری است. کتابداران باید از مجموعه کتابخانه مطلع بوده و درباره رشته‌های دانشکده مورد نظر اطلاعاتی داشته باشند و در صورت لزوم کلاس‌های آموزش ضمن خدمت برای کتابداران غیرحرفه‌ای برگزار شود.

- Association of African University.
[http:// AAU Documents- The role of university libraries- 1. htm](http://AAU Documents- The role of university libraries- 1. htm).
- Romanoos, Sosana. 2004. "Assesment information seeking behavior social sciences and human specialist in Bounest Irest university " <http://ezproxy.nemunann.edu:2048/ehost/Eric/ information seeking behavior>.
- Farlan, Mac. 2003." "Assesment Novea university students of Library ". <http://esnips . university library>.
- Feransis , 2005. " Assesment information seeking behavior social sciences masters in Vest Indis university " <http://ezproxy.nemunann.edu:2048/ehost/Ebsco/information seeking behavior.of university library.>"

